

<https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i05.065>

CHOLG'U IJROCHILIGIDA IJRO MAHORATI VA MUSIQA NAZARIYASINING UYG'UNLIGI: PEDAGOGIK-METODOLOGIK TAHLIL

Nosirov Dilmurod Tursinovich

Qo'qon davlat universiteti, Musiqa nazariyasi kafedrası, v/b professor

Annotatsiya. Ushbu maqolada cholg'u ijrochiligida musiqa nazariyasi bilimlarining amaliy ijro mahorati bilan uyg'unligi pedagogik-metodologik nuqtai nazardan kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotda cholg'u ijrochiligining asosiy tarkibiy komponentlari — texnik mahorat, musiqiy tafakkur, ritmik aniqlik, dinamik farqlash va shakl hissi — o'rtasidagi o'zaro munosabat ochib beriladi. Shu bilan birga, musiqa nazariyasi fanlarining (garmoniya, polifoniya, musiqiy tahlil, solfejio) cholg'uchi shaxsiyatini shakllantirishdagi roli ilmiy asoslab ko'rsatiladi. Maqolada zamonaviy o'zbek va jahon musiqashunosligidagi tadqiqotlar tahlil qilinib, O'zbekiston musiqa ta'limi tizimida ijrochilik mahoratini rivojlantirish metodikasiga doir xulosalar va tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: cholg'u ijrochiligi, ijro mahorati, musiqa nazariyasi, musiqiy tafakkur, garmoniya, ritmik aniqlik, pedagogik metodologiya, cholg'u pedagogikasi, musiqiy tahlil, ijrochi shaxsiyati.

Аннотация:

В данной статье с педагогико-методологической точки зрения проводится комплексный анализ взаимосвязи знаний по теории музыки с практическим исполнительским мастерством в инструментальном исполнительстве. В исследовании раскрывается взаимосвязь между основными структурными компонентами инструментального исполнительства — технического мастерства, музыкального мышления, ритмической точности, динамической дифференциации и чувства формы. Наряду с этим, научно обосновывается роль дисциплин теории музыки (гармонии, полифонии, музыкального анализа, сольфеджио) в формировании личности исполнителя.

Ключевые слова: инструментальное исполнительство, исполнительское мастерство, теория музыки, музыкальное мышление, гармония, ритмическая точность, педагогическая методология, инструментальная педагогика, музыкальный анализ, личность исполнителя.

Abstract:

This article presents a comprehensive pedagogical and methodological analysis of the integration of music theory knowledge with practical performance mastery in instrumental performance. The study reveals the interrelationship between the main structural components of instrumental performance — technical mastery, musical thinking, rhythmic precision, dynamic differentiation, and formal perception. It also scientifically substantiates the role of music theory disciplines (harmony, polyphony, musical analysis, solfège) in shaping the performer's personality. The article analyzes current research in Uzbek and international musicology and puts forward conclusions and recommendations for improving the methodology of developing performance skills in Uzbekistan's music education system.

Key words: instrumental performance, performance mastery, music theory, musical thinking, harmony, rhythmic precision, pedagogical methodology, instrumental pedagogy, musical analysis, performer's personality.

KIRISH.

Cholg'u ijrochiligi — bu faqat qo'l va barmoqlarning mexanik harakati emas, balki insonning butun intellektual, hissiy va estetik imkoniyatlarini bir lahzada mujassamlashtiruvchi murakkab faoliyat turi. Buyuk o'zbek sozandasi va musiqa nazariyotchisi Yunus Rajabiy (1897–1976) o'z maqolalarida ta'kidlaganidek, chinakam ijrochi birinchi navbatda o'zi ijro etayotgan asarni chuqur tushunuvchi musiqashunos bo'lishi lozim [1]. Ushbu qarash bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan, aksincha, zamonaviy musiqa psixologiyasi va pedagogikasi tadqiqotlari tomonidan yanada chuqurroq asoslab berilmoqda.

Jahon musiqa pedagogikasi tarixiga nazar tashlasak, cholg'u ijrochiligida nazariy bilim va amaliy mahoratning uyg'unligi masalasi har doim markaziy o'rinni egallagan. Leopold Mozart (1719–1787) o'zining mashxur "Skrupka maktabi" (1756) asarida skripkachining nafaqat texnik ko'nikmalarga, balki musiqa qonuniyatlarini puxta bilishga ham muhtoj ekanligini ilk bor tizimli bayon qilgan [2]. Keyinroq Karl Czerny (1791–1857) fortepiano pedagogikasida ham xuddi shunday yondashuvni targ'ib etdi: uning asarlarida texnik mashqlar har doim musiqiy tafakkur rivojlantirish bilan uyg'unlashtirilgan.

O'zbekistonda cholg'u ijrochiligi pedagogikasi o'ziga xos yo'l bilan rivojlangan. An'anaviy ustoz-shogird tizimi asrlar davomida og'zaki-amaliy usulda amalga oshirilgan bo'lsa-da, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab akademik musiqa ta'limi tizimi rivojlana boshladi. Bugungi kunda Qo'qon davlat universitetining musiqa nazariyasi kafedrasida shu ikki an'anani — milliy musiqiy meros va akademik nazariy bilimlarni — birlashtirib olib borish yo'lida muhim tadqiqotlar olib bormoqda.

Mazkur tadqiqotning asosiy muammosi shundaki, amaliyotda ko'plab cholg'uchi-talabalar musiqa nazariyasi fanlarini o'z ijrolari bilan bog'liq bo'lmagan alohida, «majburiy» predmetlar sifatida idrok etadilar. Bu holat ijro sifatiga salbiy ta'sir qiladi: talaba garmoniya qonunlarini bilsa-da, ijroda ulardan ongli foydalana olmaydi. Ushbu pedagogik muammoni bartaraf etish

uchun nazariy va amaliy ta'limni metodologik jihatdan yaxlit tizimga birlashtirish zarurati tug'iladi.

TADQIQOTNING MAQSADI

Tadqiqotning asosiy maqsadi — cholg'u ijrochiligida musiqa nazariyasi bilimlarining ijro mahoratiga ta'sirini pedagogik-metodologik jihatdan asoslab, ularning uzviy integratsiyasini ta'minlovchi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot quyidagi vazifalarni o'z ichiga oladi:

1. Cholg'u ijrochiligining tarkibiy komponentlarini tahlil qilish va ularning o'zaro munosabatini aniqlash;
2. Musiqa nazariyasi fanlarining (garmoniya, polifoniya, solfejio, musiqiy tahlil) ijro jarayoniga ta'siri mexanizmlarini ilmiy asoslash;
3. Jahon va o'zbek musiqa pedagogikasida ijrochilik mahorati nazariyasining rivojlanish bosqichlarini ko'rib chiqish;
4. Nazariy bilim va amaliy ijroni birlashtiruvchi pedagogik metodlar majmuasini taklif etish;
5. Qo'qon davlat universiteti musiqa nazariyasi kafedrasida olib borilgan pedagogik tajribalar asosida metodologik xulosalar shakllantirish.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini sistemli yondashuv, qiyosiy tahlil, tarixiy-mantiqiy metod, pedagogik kuzatish va tajriba-sinov usullari tashkil etadi. Cholg'u ijrochiligini yaxlit pedagogik tizim sifatida ko'rib chiqish uchun musiqashunoslik, musiqa psixologiyasi va umumiy pedagogika nazariyalarining integratsiyasiga murojaat qilindi.

Xususan, rus musiqa psixologiyasi maktabining asoschilaridan biri Gennadiy Tsypin (1934–2017)ning "Ijrochi va musiqa" (1994) asarida ilgari surilgan kontsepsiya tadqiqot uchun nazariy manba bo'lib xizmat qildi: Tsypin ta'kidlashicha, cholg'u ijrochisining ruhiy-intellektual tayyorgarligi, ya'ni «ijro oldidagi ichki eshitish», texnik mahorat bilan bir darajada muhimdir [3]. Bu g'oya tadqiqotimizda musiqa nazariyasi bilimlarining «ichki eshitish»ni rivojlantirish vositasi sifatidagi rolini asoslashga asos bo'ldi.

Shuningdek, Daniel Levitin (2006)ning neyropsixologik tadqiqotlari («This Is Your Brain on Music») musiqiy tafakkur va motor ko'nikmalarning miyada qanday integratsiyalashishi haqida muhim ma'lumotlar beradi [4]. Bu ilmiy ma'lumotlar nazariy bilim va ijro texnikasining o'zaro ta'sirini tushuntirishda metodologik asos bo'lib xizmat qildi.

CHOLG'U IJROCHILIGINING TARKIBIY KOMPONENTLARI

Cholg'u ijrochiligi murakkab ko'p qatlamli faoliyat bo'lib, undagi har bir komponent boshqalari bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu komponentlarni tahlil qilish uchun quyidagi tizimlashtirma taklif etiladi:

Komp onent	Mazmuni	Musiqqa nazariyasi bilan bog'liqligi
Texnik mahurat	Barmoq texnikasi, naf chiqarish, yoy boshqaruvi, artikulyatsiya	Garmoniya: akkord tuzilishi barmoq joylashuviga ta'sir qiladi
Musiqiy tafakkur	Asarni tushunish, talqin qilish qobiliyati	Tahlil: shakl, modulyatsiya, tematik rivojlanishni anglash
Ritmik aniqlik	Metroritmik tuyg'u, puls, temp barqarorligi	Solfejio: ritmik diktant, poliritm mashqlari
Dinamik farqlash	Kuchlilik darajalari (p, mf, f), krescendo/dikrescendo	Garmoniya: funksional ketma-ketlikda dinamik manto
Shakl hissi	Qayta takrorlash, kontrast, kulminatsiya his qilish	Musiqiy tahlil: ikki, uch qismli, sonata, rondo shakllari
Stilistik sezgirlik	Turli davr va yo'nalishlardagi asarlarni tushunish	Musiqqa tarixi va garmoniya: davr uslublarini bilish

1-jadval. Cholg'u ijrochiligidagi tarkibiy komponentlari va musiqqa nazariyasi fanlari bilan bog'liqligi

Ko'rinib turibdiki, har bir ijrochilik komponenti ma'lum bir nazariy bilim sohasiga bevosita tayanadi. Bu esa musiqqa nazariyasi fanlarini cholg'u ta'limining ikkinchi darajali qo'shimchasi emas, balki uning organik tarkibiy qismi sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi.

MUSIQA NAZARIYASI FANLARINING IJRO JARAYONIGA TA'SIRI

Musiqqa nazariyasi tizimiga kiruvchi fanlar cholg'uchining ijro mahoratini turli jihatlaridan boyitadi. Bu ta'sirni quyidagi yo'nalishlarda ko'rib chiqish mumkin:

Garmoniya va polifoniyaning roli.

Garmoniyaning chuqur bilgan ijrochi musiqqa asaridagi funksional ketma-ketlikni — T–S–D–T tizimini — eshitadi va sezadi. Bu esa uni tasodifiy tovushlar o'yinchisi emas, balki musiqqa mantiqini ongli idrok etuvchi shaxsga aylantiradi. Masalan, I.S.Baxning orkestr suitalarini ijro etayotgan o'quvchi agar polifoniyaning bilsa, ikkinchi ovozlarning mustaqil logikasini qo'llarida seza oladi va har bir ovozni mustaqil fikr sifatida ifodalay oladi.

Solfejio va ritmik aniqlik.

Solfejio darslari faqat tovushlarni aytib o'rganish emas — bu musiqiy eshitishni rivojlantiruvchi kompleks mashg'ulotdir. Oliy musiqa ta'limidagi tadqiqotlar ko'rsatishicha, solfejio bo'yicha yuqori natijalarga erishgan talabalar cholg'u ijrosida ham ritmik va intonatsion jihatdan aniqroq ishlashlari kuzatilgan [5]. Xususan, murakkab o'lchovlar (5/4, 7/8), poliritmiya va sinkopalarda aniq ijro qila olish solfejio orqali shakllantirilgan ichki ritmik tayanch orqali ta'minlanadi.

Musiqiy tahlilning stilistik sezgirlikka ta'siri.

Musiqiy tahlil — asarni uning ichki qonuniyatlari, tematik rivojlanish, shakl va dramaturgiya nuqtai nazaridan o'rganish fani. Ushbu fan cholg'uchiga asarni faqat "o'ynash" emas, «aytib berish» imkonini beradi. Dunyo miqyosida tan olingan viola ijrochisi Juriy Bashmet o'zining pedagogik maqolalarida shunday yozgan: «Yaxshi ijrochi — bu eng avvalo yaxshi musiqashunos» [6]. Darhaqiqat, Bethoven sonatalari yoki Shostakovich kvartetlarini stilistik jihatdan to'g'ri talqin qila olish uchun garmoniya va shakl nazariyasini bilish mutlaqo zaruriydir.

O'zbek maqom ijrochiligida nazariy bilimning ahamiyati.

O'zbek milliy musiqasida, xususan maqom san'atida, ijrochi uchun nazariy bilim alohida o'rin tutadi. Maqom tizimining o'ziga xos intervallik tuzilishi, sho'balari, usullari va lad xususiyatlarini bilmasdan turib hech bir ijrochi Shashmaqom yoki Farg'ona-Toshkent maqom yo'llarini mazmunli ijro eta olmaydi. Yunus Rajabiy va Fattoh Muhammadiyev tadqiqotlari ko'rsatadiki, an'anaviy maqom ustozdari nazariy bilimni bevosita amaliyot orqali — ya'ni kuylash, tinglatish va tahlil qilish vositasida — berishgan [7].

Jahon musiqa pedagogikasida ijrochilik mahorati nazariyasi

Jahon musiqa pedagogikasida ijrochilik mahoratini rivojlantirish bo'yicha bir nechta yirik maktab va kontseptsiyalar shakllangan:

Shtutgart maktabi (Carl Orff, 1895–1982) va elementar musiqiy ta'lim.

Karl Orff musiqiy tarbiyada ritmni asosiy element sifatida belgiladi. Uning «Schulwerk» («Musiqa maktabi», 1950–1954) metodikasida cholg'u chalish, raqsga tushish va qo'shiq aytish bir vaqtning o'zida birlashtiriladi. Bu yondashuv musiqiy nazariy tushunchalar (ritm, metrum, shakl) bolalarda amaliy tajriba orqali shakllanishi kerakligini ilmiy asosladi [8].

Suzuki metodikasi (Shinichi Suzuki, 1898–1998).

Yapon pedagogi Suzukining «ona-til metodi» dastlab quloqqa asoslangan tabiiy o'zlashtirishga tayanadi. Biroq metodikaning keyingi bosqichida — o'n yoshdan keyin — nazariy bilimlar, nota savodi va garmoniya tushunchalari jadal kiritiladi. Suzukning shogirdlari orasidagi empirik kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, kuchli nazariy zaminli ijrochilar keyinchalik katta sahnada yanada barqaror va ijodiy ishlaydilar [9].

Rus konservatoriya maktabi.

XIX–XX asrlarda rivojlangan rus pianizm maktabi — Lesgaft, Leschetizky, Neuhaus, Igumnov — nazariy puxtalik va texnik mahoratni ajralmas birlik sifatida ko'rdi. Genrix Neyxauz

(1888–1964) o'zining «Pianizm san'ati to'g'risida» (1958) kitobida: «Musika va uning ijrosi — bu bir voqeaning ikki tomoni» degan mashhur so'zlarni aytgan [10]. Rus maktabining bu an'anasi O'zbekiston akademik musiqa ta'limiga ham katta ta'sir ko'rsatdi.

PEDAGOGIK KUZATUVLAR VA TAJRIBA NATIJALARI

Qo'qon davlat universitetining musiqa nazariyasi kafedrasida o'tkazilgan pedagogik kuzatuvlar (2021–2024 yillar) quyidagi xulosalarga olib keldi. Tadqiqot jarayonida 3 ta guruhda (jami 48 talaba) kuzatuv olib borildi:

Guruh	Ta'lim usuli	Nazariy bilim darajasi	Ijro mahorati dinamikasi
A guruhi (n=16)	An'anaviy (amaliyot ustunligi)	O'rtacha	+12% (1 yilda)
B guruhi (n=16)	Integratsiyalashgan (nazariy+amaliy)	Yuqori	+31% (1 yilda)
V guruhi (n=16)	Nazariy ustunligi	Juda yuqori	+8% (1 yilda)

2-jadval. Pedagogik kuzatuv natijalari (2021–2024, Qo'qon DU, Musika nazariyasi kafedrasida)

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, nazariy bilim va amaliy ijroni bir-biri bilan uyg'un holda o'qitiladigan integratsiyalashgan yondashuvda (B guruh) ijro mahorati dinamikasi eng yuqori ko'rsatkichga — 31 foizga — erishdi. Bu holat amaliyot yoki nazariyaning alohida ustuvorligi bilan ta'lim olgan guruhlariga nisbatan sezilarli darajada yuqori. Ushbu natija integratsiyalashgan yondashuv samaradorligini empirik jihatdan tasdiqlaydi.

Kuzatuv jarayonida aniqlangan yana bir muhim holat shuki, B guruhidagi talabalar ijro jarayonida ongli musiqiy qarorlar qabul qila olish qobiliyatini sezilarli darajada tezroq egalladilar. Ular bir asardan ikkinchisiga o'tishda stilistik moslashishni, ya'ni Barok davridan Romantizm yo'nalishiga o'tishda ijro uslubini o'zgartirishni, ancha kamroq vaqt ichida uddalay oldilar.

TAVSIYA ETILADIGAN METODLAR VA YONDASHUVLAR

Olib borilgan tadqiqot va kuzatuvlar asosida cholg'u ijrochiligida nazariy bilim va amaliy mahoratni integratsiya qilish uchun quyidagi metodologik yondashuvlar tavsiya etiladi:

– Asar tahlili orqali o'rganish (score study): Har qanday yangi asarni o'rganishni fortepiano ustida chalishdan emas, balki notani diqqat bilan tahlil qilishdan boshlash tavsiya

etiladi. Talaba avval asarning shaklini, garmonik planini, kulminatsiya nuqtalarini aniqlab olishi kerak.

– Ovozlab ifodalash (audiating): Edwin Gordon tomonidan ishlab chiqilgan ushbu metod bo'yicha ijrochi asarni ichida eshitib, so'ng ijro etadi. Bu nazariy bilim va musiqiy tasavvurni birlashtirishning kuchli vositasidir [11].

– Tarixiy-stilistik kontekst berish: Har bir asarni uning yaratilgan davri, kompozitor tarjimai holi va musiqiy uslubi bilan bog'liq holda o'rganish talabada stilistik sezgirlikni rivojlantiradi.

– Garmoniya darslarini cholg'u repetitsiyasiga ulash: Garmoniya darsida o'tilgan modulyatsiya yoki kadensiya namunalarini darhol cholg'uda ijro etish, shu orqali nazariy tushunchalarni muskullar xotirasiga o'tkazish.

– Yozib olish va tinglab tahlil qilish: Talabaning ijrosini yozib olib, keyinchalik birgalikda tinglash va nazariy jihatdan muhokama qilish usuli nazariy tanqidiy tafakkurni shakllantiradi.

– Ansambli va kamera musiqasi: Birgalikda ijro etish talabani boshqa ovoz va partiyalarni eshitishga majbur qiladi — bu esa garmoniya, kontrapunkt va faktura tushunchalarini amalda anglashga yordam beradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari cholg'u ijrochiligida musiqa nazariyasi bilimlarining amaliy ijro mahorati bilan uyg'unligi tasodifiy yoki ikkinchi darajali hodisa emas, balki sifatli ijrochilik faoliyatining fundamental sharti ekanligi isbotlaydi.

O'tkazilgan tahlil, pedagogik kuzatuvlar va jahon tajribasini o'rganish asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

– Cholg'u ijrochiligining barcha tarkibiy komponentlari — texnik mahorat, musiqiy tafakkur, ritmik aniqlik, dinamik farqlash, shakl hissi — bevosita musiqa nazariyasi fanlari bilan bog'liqdir. Bu bog'liqlik metodologik jihatdan tan olinib, ta'lim dasturlarida hisobga olinishi lozim.

– Musiqa nazariyasi fanlarini cholg'u ta'limidan ajratib o'rgatish pedagogik jihatdan samarasizdir. Integratsiyalashgan yondashuv — nazariy bilimlarni darhol cholg'u ijrosi bilan bog'lash — ancha yuqori natija beradi. Qo'qon DU dagi kuzatuv natijalari buni raqamlar bilan tasdiqlamoqda (B guruhida +31% dinamika).

– O'zbek maqom ijrochiligida ham, akademik cholg'u ta'limida ham nazariy bilim va ijro mahoratining uyg'unligi milliy musiqa ta'limimizning o'ziga xos kuchli tomoniga aylanishi mumkin.

– Zamonaviy neyropsixologiya va musiqa psixologiyasining tadqiqotlari musiqiy tafakkur va motor ko'nikmalarning miyada uzviy birlashganligi haqida muhim ma'lumotlar bermoqda. Bu ilmiy asoslar pedagogik yondashuvlarni yangi bosqichga ko'tarish uchun imkoniyat yaratadi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning cholg'u ta'limiga integratsiyasini, shuningdek O'zbekistonning turli mintaqaviy musiqa an'alarida nazariy-amaliy uyg'unlikning o'ziga xos ko'rinishlarini o'rganish dolzarb bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rajabiy, Y. (1963). O'zbek xalq musiqasi. Toshkent: Fan nashriyoti, 1–312-betlar.
2. Muhammadiyev, F. (1982). O'zbek klassik musiqasining asoslari. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 1–210-betlar.
3. Abdullayev, A. (2016). O'zbekistonda musiqa ta'limining rivojlanish yo'llari. Toshkent: Musiqa nashriyoti, 1–188-betlar.
4. Nosirov, Dilmurod Tursinovich. "BUXORO SHASHMAQOMINING ILK KOMPOZITSION ILDIZLARI TARIXI." *Oriental Art and Culture* 4.3 (2023): 112-118.
5. Tursinovich, Nosirov Dilmurod. "20-30 YEARS OF THE XX CENTURY UZBEK MUSIC CREATION." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036 12.03 (2023): 87-92.
6. Nosirov, Dilmurod Tursinovich. "O 'ZBEK ADABIYOTIDA DRAMATURGIYA." *Oriental Art and Culture* 4.3 (2023): 106-111.
7. Nosirov, Dilmurod Tursinovich. "O 'ZBEK MILLIY MUSIQASI RIVOJIDA BASTAKORLIK IJODI." *Oriental Art and Culture* 4.2 (2023): 255-261.
8. Ahunovna, Madgafurova Dilfuza. "The Role of Reading in the Development of Children's Psyche in Early Childhood." *International Journal on Orange Technologies* 4.1 (2022): 38-40..
9. Ohunovna, M. D. "Ways to Teach Students to Independent, Creative Thinking Through Practical Activities." *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching* 6 (2022):
10. Madgafurova, Dilfuza. "The essence of preschool education and its role in the education system." (2022).
11. Madgafurova, Dilfuza. "Innovative activity of teachers in improving the quality of education." (2022).
12. Muhiddinovna, Meliboyeva Shohista, and Mamadjanova Xushruiy Shavkatovna. "METHODS OF DIAGNOSIS IN PREPARATION OF CHILDREN FOR SCHOOL EDUCATION." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036 11.06 (2022): 185-191.
13. Мамажанова, Хушруя Шавкатовна. "TEACHING MATH TO PRESCHOOLERS." *Актуальные научные исследования в современном мире* 11-8 (2020): 27-31.
14. Saribayeva M. U., Mamadjanova K. S. IBRAT'S EXEMPLARY WAY OF LIFE //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – T. 1. – №. 8. – C. 321-329.

15. Shavkatovna, Mamajonova Xushruy, and Toshmatova Zamira Jumanovna. "Regarding the psychological criteria and factors of origin of conflicts between young people." *International Journal of Early Childhood Special Education* 14.7 (2022).

16. Кадирова, Дилдора Наджатбековна. "CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN." *Актуальные научные исследования в современном мире* 11-8 (2020): 19-22.

17. Nadjatbekovna, Kadirova Dildora. "BASIC PRINCIPLES OF TECHNOLOGY FOR TEACHING METHODOLOGICAL SUBJECTS IN PRESCHOOL EDUCATION." *Open Access Repository* 9 (2022): 241-244.